

PROGRESIVNÍ ZDANĚNÍ JAKO STABILIZAČNÍ NÁSTROJ FISKÁLNÍ POLITIKY

Schmutzer Jan

Sekce – EKONOMIKA,
Fakulta ekonomická, 1. ročník
Bakalářský studijní program – PODNIKOVÁ EKONOMIKA – MS

Abstrakt: Hlavním tématem práce je progresivní zdanění a jeho stabilizační funkce na hospodářský cyklus. Zpočátku je v práci definovaná teorie týkající se fiskální politiky a progresivního zdanění, to především pro správné uvedení do tematiky. V další části dochází ke statistické analýze makroekonomických indikátorů vybraných zemí, na jejichž základě je vyslovená hypotéza vyvrácena/ověřena.

Klíčová slova: daň z příjmů, fiskální politika, hospodářský cyklus, progresivita daně, progresivní flexibilní sazba důchodové daně

1 Úvod

Práce je členěna na teoretickou část, která je věnovaná rešerši literatury a na část analytickou, ve které dochází ke statistické analýze. Hlavním úkolem práce je ověření/vyvrácení hypotézy, že stabilizační funkci progresivního zdanění maximalizuje vhodná rozpočtová politika státu. Cíle práce bylo dosaženo na základě statistické analýzy ekonomických indikátorů a vlastních výpočtů, kdy bylo za určité období zkoumáno, v jakém poměru došlo k růstu výnosů z daní, poklesu transferů a spotřebních výdajů při obdobích expanzí, a naopak k poklesu výnosů z daní (TA), růstu transferů (TR) a spotřebních výdajů (CE) při obdobích recesí ($\rightarrow 1$).

$$\frac{\sum \uparrow TA // \sum \downarrow TR // \sum \downarrow CE}{\sum \text{product expansion}} \quad \frac{\sum \downarrow TA // \uparrow TR // \uparrow CE}{\sum \text{product recession}} \quad (1)$$

2 Fiskální politika

Fiskální (rozpočtová) politika se snaží ovlivňovat ekonomiku pomocí veřejných rozpočtů, jedním z jejích hlavních cílů je právě utlumení nežádoucích dopadů vyplývajících z hospodářských výkyvů, fiskální politika se dále stará i například o podporu růstu ekonomiky při nízké míře inflace a vysoké zaměstnanosti.

Nástroje fiskální politiky lze rozdělit na vestavěné stabilizátory, do kterých spadá stabilní daňová soustava a například garantovaný výkup produkce ze zemědělství. A na diskrétní opatření, do kterých spadá změna daňové soustavy, změna v sociálním zabezpečení a změna v důchodovém systému.

Fiskální politika se snaží k ovlivňování ekonomiky využívat veřejné finance, hlavně pak státní rozpočet a jeho stabilizační funkci, kdy například sociální dávky zabraňují dalšímu propadu výdajů na spotřebu a vyšší daně zabraňují vzniku převisu agregátní poptávky nad agregátní nabídkou a stimulují spotřební výdaje. Příjmy do státního rozpočtu plynou z vybírání daní, cel, z příjmů podnikání státu aj.

Rozpočtová politika se obecně dělí na expanzivní a restriktivní, do expanzivní spadají nástroje jako snížení daní, zvýšení vládních nákupů a transferů aj. A do restriktivní naopak zvýšení daní a snížení vládních nákupů a transferů aj. [1] [2]

2.1 Expanzivní fiskální politika

Zvýšením vládních výdajů na nákup statků a služeb a snížením daní dojde ke zvýšení agregátní poptávky, krátkodobě vzroste cenová hladina, poklesne míra nezaměstnanosti a produkt vzroste nad potenciál. Při vyšší cenové hladině však postupem času budou zaměstnanci požadovat nárůsty nominálních mezd. Tento fakt zvýší náklady firem, které stojí na straně agregátní nabídky, která se sníží. Produkt se postupně ustálí na potenciálu, ale zároveň ještě více vzroste cenová hladina. Fiskální expanze v dlouhém období tedy reálný produkt nezvýší, ale povede k růstu cenové hladiny.

2.2 Restriktivní fiskální politika

Snížení vládních výdajů na nákup statků a služeb a zvýšení daní naopak povede ke snížení agregátní poptávky a krátkodobě poklesne cenová hladina, vzroste míra nezaměstnanosti a produkt klesne pod potenciál. Při menším počtu zaměstnanců a vyšších daních zároveň poklesne i agregátní nabídka. V dlouhém období restriktivní fiskální politika povede k ustálení produktu na potenciálu při nižší cenové hladině.

3 Daňová funkce

Daně lze rozdělit na přímé a nepřímé, přímé daně odvádí státu sám subjekt, jemuž byla daň vyměřena, u nepřímých daní tuto daň odvádí třetí strana. Mezi přímé daně spadají například daně z příjmů a majetkové daně, do nepřímých daně spotřební a DPH. Funkci daní lze zapsat následujícím vztahem ($\rightarrow 2$):

$$TA = Ta + t \cdot Y \quad (2)$$

Kde TA představuje celkové daně, tedy daňový výnos, který plyne státu. Tyto celkové daně se skládají z autonomních daní (Ta), jedná se o daně, které musí subjekt zaplatit bez ohledu na jeho důchod, vhodným příkladem je daň z nemovitosti. Člen $(t \cdot Y)$ představuje daně indukované, které se vyměřují v závislosti na velikost důchodu a samozřejmě na daňové sazbe (t). [4]

3.1 Progresivita daně

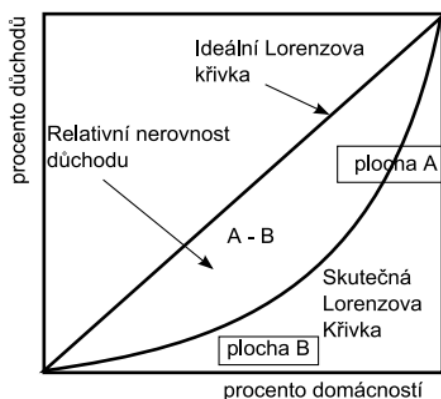
Daně lze rozdělit i dle progresivity na:

- regresivní – s růstem důchodu klesá míra zdanění, tedy čím vyšší příjem, tím menší daňová sazba,
- proporcionální – míra zdanění zůstává konstantní, subjekt odvádí stále stejnou daň,
- progresivní – s růstem důchodu roste míra zdanění, tedy čím vyšším příjem, tím vyšší daňová sazba.

3.2 Progresivní zdanění a důchodová nerovnost

Progresivní zdanění může představovat stabilizátor při přerozdělování důchodů ve společnosti, kdy se dá předpokládat, že domácnosti s relativně nízkými důchody se dostanou do pásem s nižší daňovou sazbou a domácnosti s relativně vyššími důchody do pásem se sazbou

vyšší. Relativně chudším domácnostem tak zůstane vyšší disponibilní důchod a relativně bohatším domácnostem naopak nižší, než kdyby obě skupiny domácností spadaly pod jednotnou daňovou sazbu. Tento fakt povede k přiblížení skutečné Lorenzovy křivky k úsečce absolutní rovnosti. Při vazbě na Giniho koeficient toto znamená, že se sníží plocha A a zvýší se plocha B, tento fakt dále povede ke snížení koeficientu – důchody budou přerozdělovány spravedlivěji a zvýší se i index sociálního blahobytu.

Obrázek 1: Lorenzova křivka

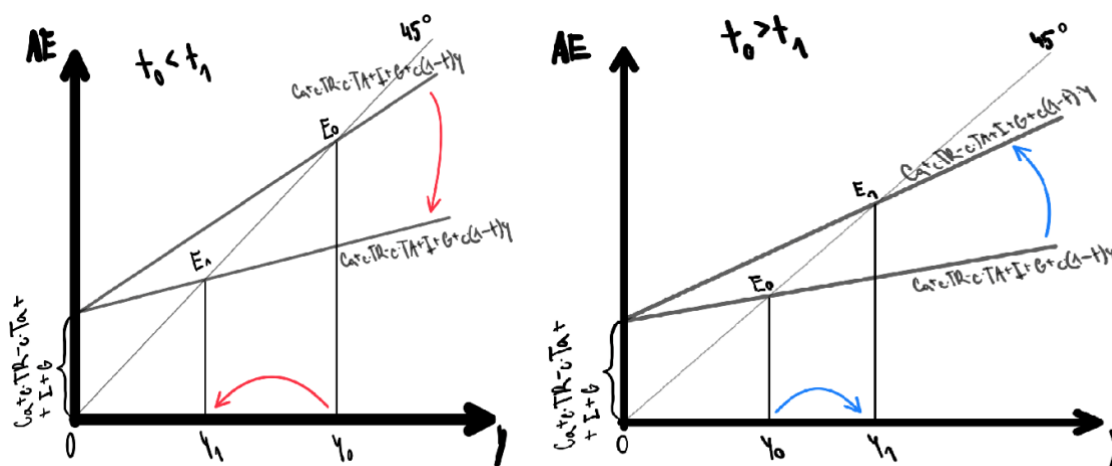
Zdroj: <https://elearning.tul.cz/mod/url/view.php?id=314255>

3.3 Keynesovská teorie

Progresivní zdanění zmínil John M. Keynes záhy po hospodářské krizi mezi 20. a 30. lety 20. století. Ta znamenala otřes pro zastánce neviditelné ruky trhu, jelikož neoklasici tehdy nedokázali pomocí tradičních marginalistických přístupů vysvětlit příčiny recese a extrémní nezaměstnanosti, shledávali však východisko z krize přes vyrovnaný státní rozpočet.

Právě Keynes přišel s novou teorií rozpočtové politiky a považoval rovnováhu na trhu jako ojedinělý stav. Neoklasici se naopak domnívali, že rovnováha nastává při maximálním využitím výrobních faktorů, to by ale znamenalo nepotřebnost investic, kdy by poptávka po investicích byla nižší než úspory domácností. Tyto úspory je však možné odstranit právě pomocí progresivní daňové sazby, která zvyšuje mezní sklon ke spotřebě přeléváním důchodů ve prospěch příjemců relativně nižších důchodů, u kterých je mezní sklon ke spotřebě naopak větší. Neboť čím menší důchod, tím větší mezní sklon ke spotřebě, s růstem důchodu následně klesá průměrný i mezní sklon ke spotřebě ve prospěch průměrného a mezního sklonu k úsporám. Progresivní zdanění by nadbytky úspor ve větších částkách mohlo odčerpat v době expanze od soukromého sektoru ve prospěch vlády. Nevyrovnaný veřejný rozpočet, díky vyššímu daňovému výnosu by sloužil ke krytí nákladů spojených s budoucími recesemi.

Tato teorie popřela teze neoklasiků o vyrovnaném rozpočtu státu. Tento proces nejvhodněji zobrazuje následující obrázek (→ Obrázek 2), který ukazuje změnu agregátních výdajů při změnách důchodových daní. [4];[5]

Obrázek 2: Model třísektorové ekonomiky se změnou daňové sazby

Zdroj: vlastní zpracování

Ceteris paribus zvýšení daňové sazby sníží agregátní výdaje, jejichž funkce se zploští. Naopak snížení daňové sazby *ceteris paribus* zvýší agregátní výdaje, jejichž funkce bude strmější. Je nutné zdůraznit, že pro přehlednost modelů bylo abstrahováno zahraničního obchodu a je předpokládána uzavřená ekonomika.

3.4 Stabilizační funkce

Díky růstu důchodů v období expanze se domácnosti dostávají do pásem s vyššími daňovými sazbami důchodových daní a odvádějí větší část svého důchodu ve prospěch státu. Větší daňový odvod zapříčiňuje neúměrný růst poptávky vzhledem k národnímu důchodu, ale roste méně. Naopak v obdobích recese se domácnosti dostávají do pásem s nižšími daňovými sazbami důchodových daní, kdy odvedou na daních nižší část svého důchodu, a i podíl zdaněných důchodů klesá. Tento fakt dokáže eliminovat poklesy poptávky při propadu ekonomiky. Stabilizační funkce daní závisí na flexibilitě daně vzhledem k *GDP*. Především na flexibilitě daně vzhledem k jejímu základu a flexibilitě základu daně k *GDP*. Tuto skutečnost zobrazuje následující vztah ($\rightarrow 3$), [4];[6]:

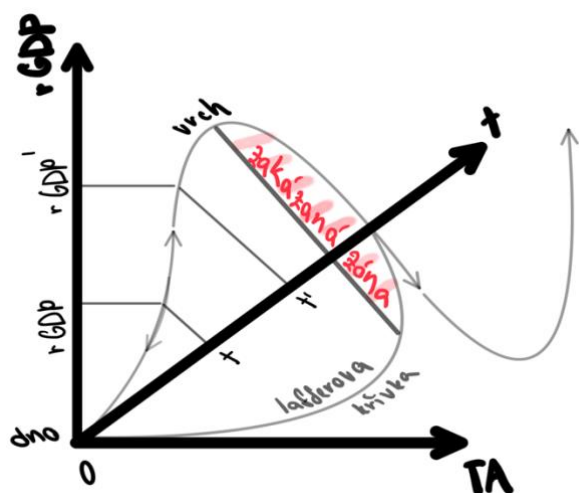
$$\frac{TA}{tax\ base} \cdot \frac{tax\ base}{GDP} = \frac{TA}{GDP} \quad (3)$$

Stabilizační funkci daně lze zhodnotit ze dvou pramenů – zaprvé, pokud klesá/roste základ daně rychleji než *GDP* a zadruhé, pokud klesá/roste daňový výnos rychleji než daňový základ. Z pravé strany vztahu je patrné, že stabilizační funkci daní lze zhodnotit na základě podílu daňového výnosu a *GDP*, kdy je u progresivního zdanění předpokládán rychlejší růst daňového výnosu než *GDP* v obdobích expanzí, a naopak rychlejší růst *GDP* než daňového výnosu v obdobích recesí. Dalším příkladem takto fungujících stabilizátorů je například pojištění v nezaměstnanosti a obecně veškeré vládní příjmy a výdaje, jejichž podíl na produktu bude v období expanzí větší než v období recesí a naopak.

4 Hospodářský cyklus a progresivní daň

Ekonomika je nestálý a dynamický jev, nejde však o ryze rostoucí funkci, tento fakt je patrný především v dlouhodobém horizontu, kdy jsou viditelné tendence k výkyvům. Ty souvisejí buď s měnící se individuální preferencí spotřebitelů, se vzácností zdrojů nebo technologickým vývojem, jedná se o tzv. strukturální tvůrce výkyvů, které souvisejí se všemi tržními odvětvími, které se díky nim rozšiřují nebo se naopak zmenšují. Pro tuto práci jsou však zajímavější výkyvy cyklické, ty jsou charakterizovány celkovou recesí a následnou expanzí agregátního produktu.

Pro expanzi ekonomiky je charakteristický převis agregátní poptávky nad agregátní nabídkou, to vyvolává nátlak na celkovou produkci a s tím spojený růst investičních výdajů, které povedou ke snížení nezaměstnanosti, růstu zisků, spotřebních výdajů, produkce, reálného *GDP* aj. Tato situace trvá tak dlouho, dokud nedosáhne ekonomika vrcholu, jedná se o bod přeinvestování, neboť firmy vydaly až příliš velké výdaje na investice, ale nerealizovaly predikované zisky. Tento fakt dále vyústí v situaci, kdy firmy začnou snižovat mzdy a propouštět, nezaměstnanost se začne zvyšovat, nižší mzdy domácnostem nedovolí realizovat stejně velikou spotřebu a dojde k situaci, že nadprodukce (ze zmíněných investičních výdajů) nebude celá prodána, na trhu tedy vznikne převis agregátní nabídky nad poptávkou a zároveň poklesne *GDP*. Nepříznivá fáze recese se prohlubuje a ústí v sedlo, bod, kdy se spotřební výdaje začnou stabilizovat a zároveň investiční výdaje už nebudou moct klesnout pod nulu, jelikož nemohou být záporné. Agregátní poptávka i agregátní nabídka se pomalu stabilizují a dojde k oživení ekonomiky a znovu k růstu *GDP*.

Obrázek 3: Graf vzájemných vztahů reálného GDP, daňové sazby a celkového daňového výnosu

Zdroj: vlastní zpracování

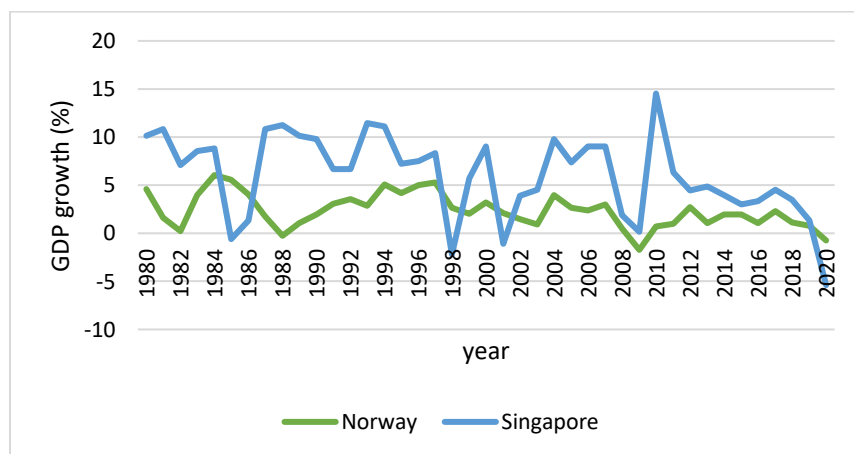
Dopad progresivní daňové sazby nejlépe ukazuje předešlý graf (→ Obrázek 3). V části od dna do vrcholu je ekonomika v expanzi, kdy roste reálný produkt, mzdy, zisky aj. a subjekty se dostávají do pásem s vyššími daňovými sazbami a odvedou na daních vyšší prostředky. Tento fakt zapříčiní snížení mezního sklonu k úsporám, které by domácnosti realizovaly a mohly je poskytnout firmám, které by je využily ke svým investicím, vyšší daňové sazby zasáhnou i firmy, to značně omezí jejich rozhodování o dalších výdajích (myšleny investiční výdaje) a tím se zabrání dosažení bodu přeinvestování.

Obrácený pohyb funkce v grafu z oblasti vrcholu ke dnu reprezentuje recesi ekonomiky, kdy klesá reálný produkt, mzdy, zisky aj., subjekty se dostávají do pásem s relativně nízkými daňovými sazbami a na daních logicky odvedou nižší částky. Tento fakt subjektům umožní realizovat větší výdaje na spotřebu a nedojde k tak velkému propadu agregátních výdajů.

Při tvorbě zmíněného grafu výše bylo uvažováno myšlenky, že existuje určitá spojitost s Lafferovou křivkou, neboť pokud by při expanzi ekonomiky docházelo k neustálému růstu maximální daňové sazby i za bodem vrcholu, znamenalo by to pro ekonomiku enormní riziko, jelikož by subjekty ztratily svou vůli a optimismus k realizování svých podnikatelských činností, ukončily by svou činnost, případně se reorganizovaly k offshorovému podnikání, či by využívaly další formy daňové optimalizace nebo by tíhly k daňovým únikům → viz zakázaná zóna, vláda by sice realizovala kladný výnos z daní, ale mezní příjmy z daní by byly klesající, neboť každé další zvýšení maximální daňové sazby o procento by vedlo ke snížení mezních příjmů z daní o X peněžních jednotek. Vládnímu sektoru by klesaly příjmy, to by následně vedlo i k poklesu vládních výdajů na nákup statků a služeb a poklesu agregátních výdajů, které by šly ruku v ruce s poklesem spotřebních výdajů zbylých subjektů. Tento fakt dokazuje, že vhodná rozpočtová politiky má pro stabilizační funkci klíčovou vlastnost, jejímu zkoumání je věnována následující analytická část.

5 Analytická část

Pro zkoumání dané tematiky bylo využito statistické analýzy makroekonomických indikátorů Norska a Singapuru. Norsko bylo vybráno jako zástupce progresivního zdanění, Singapur byl zvolen pro následnou komparaci, jelikož má také zavedenou progresivní daň z příjmů. Zvolení vhodných zemí pro komparaci bylo značným problémem práce, kdy byla vydána snaha o selekci dvou zemí s přibližně shodnými makroekonomickými indikátory a počtem obyvatel a nejvhodněji vyšel právě Singapur s 5,68 mil. obyvatel a *GDP* 340 mld. \$, Norsko má 5,38 mil. obyvatel a *GDP* 362 mld. \$. Získaná procenta byla získána na základě vlastních výpočtů ze vztahu 1 výše.

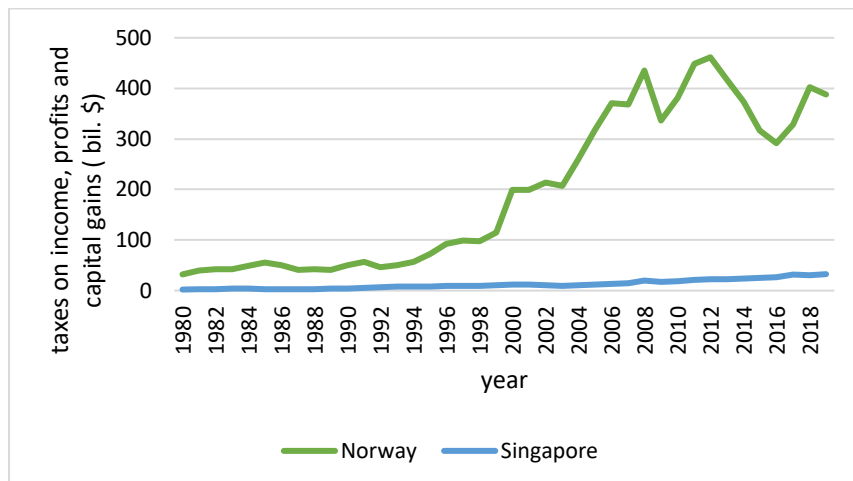

Obrázek 4: Ekonomický cyklus Norska a Singapuru

Zdroj: vlastní zpracování na základě dat World Bank

Následující obrázek zobrazuje daňové výnosy obou zemí (→ Obrázek 5), je z něj patrné, že Norsko realizuje vyšší daňové výnosy, důvodem jsou relativně vyšší daňové sazby pásem, do kterých subjekty spadají. Většina subjektů se svými příjmy spadá do pásma s 36 % sazbou. Nižší daňové výnosy Singapuru souvisejí s daňovou optimalizací, díky které se země stala

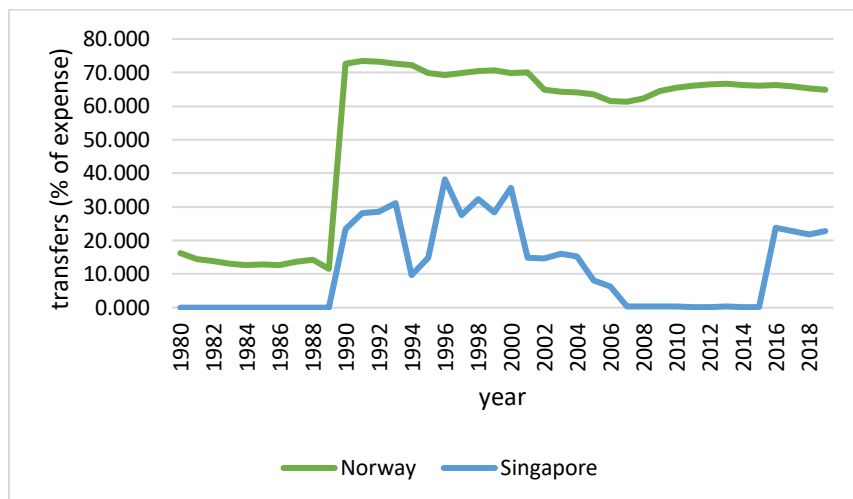
centrem podnikatelského odvětví, a především finančních institucí, právnické osoby jsou osvobozeny od daní první tři roky své působnosti, zároveň kapitálové příjmy a příjmy z dividend podléhají nulovému zdanění. K nižším daňovým výnosům nahrávají také nižší daňové sazby, subjekty spadající do pásma s příjmem nad 320,000 singapurských dolarů podléhají maximální daňové sazbě dosahující 22 %. Další zkoumání ohledně progresivní pružné daně dokázalo, že v 61 % v Norsku došlo ke snížení daňových výnosů při recesích a k růstu daňových výnosů v obdobích expanze. U Singapuru byl tento proces realizován pouze v 44,7 % případů. [7]

Obrázek 5: Celkový daňový výnos z příjmů, zisků a kapitálových výdělků (mld. \$)

Zdroj: vlastní zpracování na základě dat World Bank

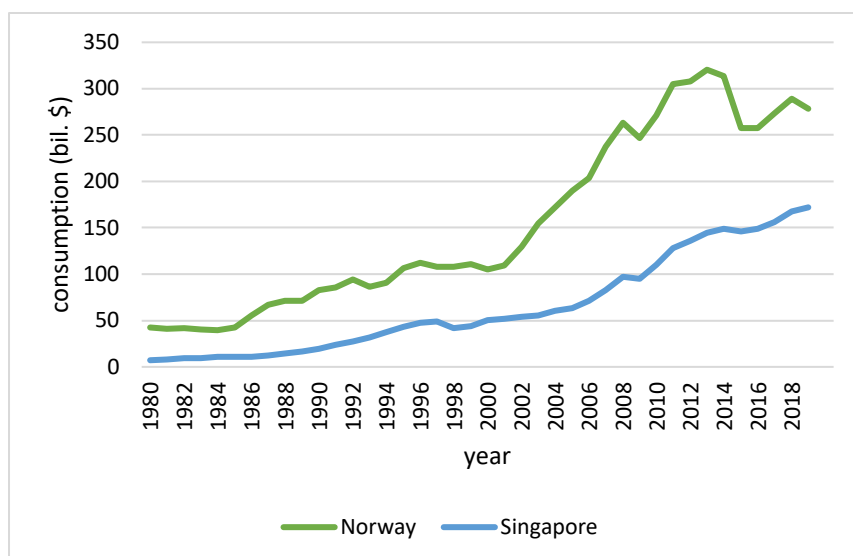
Následující obrázek (→ Obrázek 6) prezentuje podíl transferů na vládních výdajích v obou zemích, hypotéza vyšších transferových výdajů při recesích a nižších při expanzích byla u Norska potvrzena v 50 % případů, v Singapuru pouze ve 39,4 %.

Obrázek 6: Podíl transferů na vládních výdajích (%)

Zdroj: vlastní zpracování na základě dat World Bank

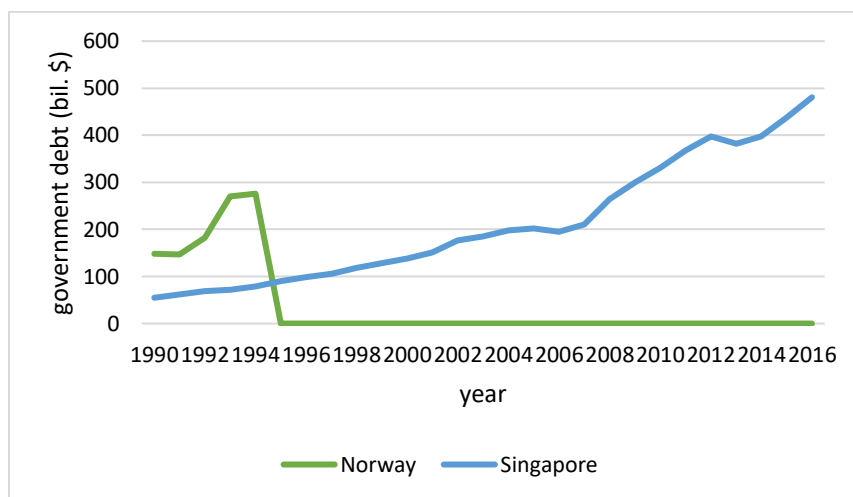
Součástí analytické části bylo také zkoumání vlivů progresivního zdanění na celkovou spotřebu, její funkci zobrazuje následující obrázek (→ Obrázek 7), ten dokazuje, že v Norsku jsou spotřební výdaje vyšší než v Singapuru. Při bližším zkoumání bylo zjištěno, že v Norsku došlo v 55 % případů ke snížení spotřeby v období expanzí a k růstu spotřeby v období recesí, toto dokazuje, že zvýšené transfery v obdobích recese a vyšší daňové sazby v obdobích expanze opravdu podporují hypotézu. V Singapuru tato situace nastala v 47,4 % případů.

Obrázek 7: Spotřební výdaje (mld. \$)

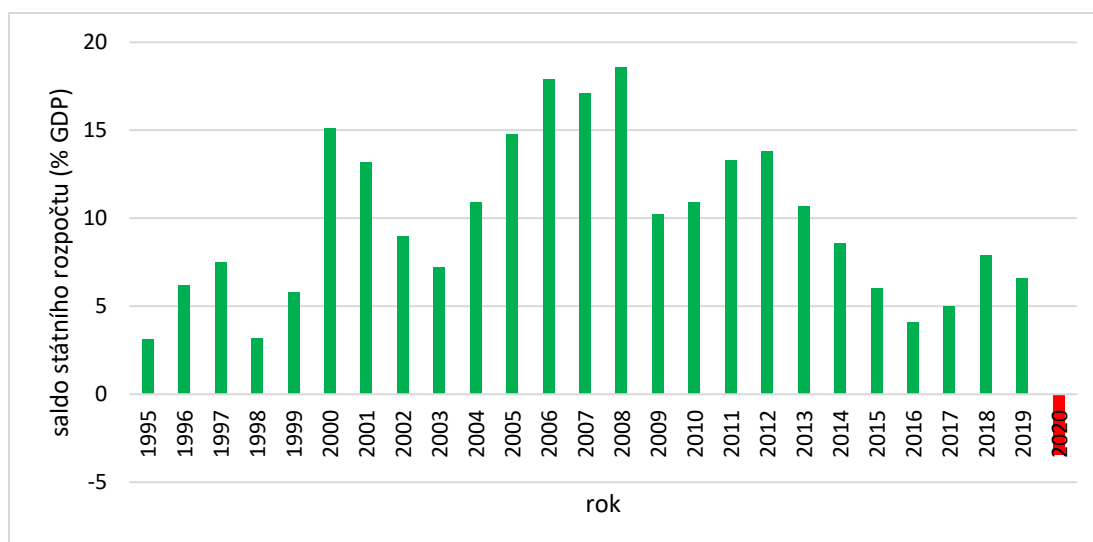
Zdroj: vlastní zpracování na základě dat World Bank

Další významnou oblastí, kde byla provedena analýza je státní dluh, ten zobrazuje následující graf (→ Obrázek 8). V této oblasti nastává další otázka, co státy dělají s přebytkovými finančními prostředky z minulých období expanzí, pokud nepokryly výdaje na transfery v recesích. Je možné, že je státy vynakládají na splácení svých státních dluhů. Tuto hypotézu potvrzuje fakt, že Norsko splatilo svůj dluh v roce 1995 a 25 let, do roku 2020, hospodařilo pouze se svými financemi a nebylo nijak zadluženo. Na zadlužení v roce 2020 lze spatřovat spojitost s enormními transferovými a dalšími vládními výdaji v období koronavirové krize. V Singapuru je situace jiná i přes občasné výkyvy ve velikosti zadlužení je z grafu patrné, že dluh Singapuru neustále roste. Pro přehled slouží i následující obrázek (→ Obrázek 9), který zobrazuje saldo státního rozpočtu v Norsku. Z obrázku je také patrné, že v obdobích expanze stát realizoval mnohem vyšší přebytky financí než v obdobích recese.

Obrázek 8: Státní dluh (mld. \$)

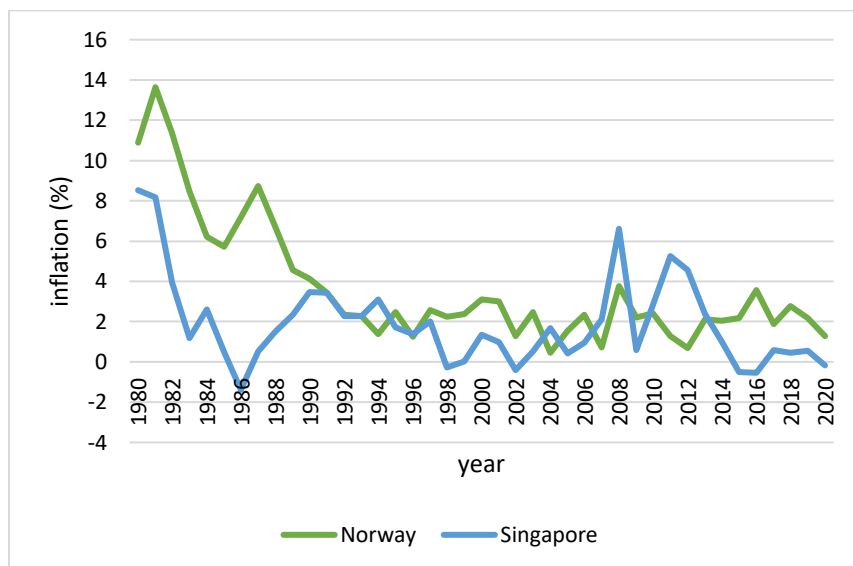
Zdroj: vlastní zpracování na základě dat World Bank

Obrázek 9: Saldo norského státního rozpočtu (% GDP)

Zdroj: vlastní zpracování na základě dat World Bank

Vývoj cenové hladiny v obou zemích zobrazuje následující obrázek (→ Obrázek 10), který ukazuje míru inflace. Z obrázku je patrné, že od doby, kdy Norsko přijalo progresivní zdanění, je jeho funkce inflace stabilnější, Norsko jí snaží držet v intervalu od 0,5 % do 3 %, od roku 1991 inflace v Norsku pouze jednou přesáhla hranici 3 % a dostala se na hodnotu 3,75 p. b. a to v období velké recese v roce 2008. Průběh inflace v Singapuru sebou nese mnohem více výkyvů, v roce 2008 přesáhla 6 % a v posledních letech došlo i k výskytu deflace, která může představovat určité riziko, jelikož domácnosti sice nakupují levněji, ale výrobci za prodej statků a služeb inkasují podstatně méně.

Obrázek 10: Míra inflace (%)

Zdroj: vlastní zpracování na základě dat World Bank

6 Závěr

Přínos práce je ryze informativní pro oblast hospodářské politiky a ukazuje, že kombinace progresivního zdanění a vhodného přerozdělování veřejných financí vede ke stabilizaci průběhu ekonomiky.

Závěrem práce je, že na základě analýzy makroekonomických indikátorů bylo prokázáno, že pro stabilizační funkci progresivního zdanění je nutná vhodně zvolená rozpočtová politika, která v obdobích recese zvyšuje transfery, a která realizuje nižší výnosy z daní, a naopak v obdobích expanze transfery snižuje a realizuje vyšší výnos z daní. Tento fakt byl prokázán i v komparaci s indikátory Singapuru, kde k těmto procesům rozpočtové politiky nedochází a lze tedy předpokládat, že toto je důvod, proč je průběh singapurské ekonomiky více cyklický.

Práce zároveň otevírá oblast pro komplexnější bádání v oblasti dopadů daní na hospodářský cyklus. Zajímavé by zvláště dále mohlo být, jak by se do celé stabilizační funkce projevila monetární politika, která by v období expanze realizovala boj proti rostoucí inflaci pomocí zvyšování úrokových sazeb, což ovlivňuje trh s penězi, kdy se dá předpokládat při kombinaci vyšší daňové sazby a vyšších úroků, že by se v období expanze spotřeba snížila mnohem více, stejně tak by si firmy více rozmyslely, zda si na své investiční projekty vypůjčí v bankách, případně se otevírá i oblast pro výzkum mikroekonomických dopadů progresivního zdanění, například dopad progresivní daňové sazby na celkový užitek spotřebitele a na trh práce.

7 Seznam literatury

- [1] KRAFT, Jiří, Aleš KOCOUREK a Pavla BEDNÁŘOVÁ. *Ekonomie I*. Vydání jedenácté, aktualizované. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2021, 213 s. ISBN 978-80-7494-562-5.
- [2] SOJKOVÁ, Lenka. *Hospodářská politika*. Vyd. 2. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2010, 170 s. ISBN 978-80-7372-663-8.
- [3] ČADIL, Jan a Tomáš PAVELKA. *Makroekonomie* [online]. Aktualizované vydání. Praha: Unicorn College, 2015 [cit. 2022-03-18]. Dostupné z: Apple Books
- [4] KUBÁTOVÁ, Květa. *Daňová teorie a politika*. 7. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2018, 272 s. ISBN 978-80-7598-165-3.
- [5] KEYNES, John Maynard. ETH ZURICH. *The General Theory of Employment, Interest and Money*. Zurich, 1936, 190 s. Dostupné také z: https://www.files.ethz.ch/isn/125515/1366_KeynesTheoryofEmployment.pdf
- [6] LÁCHOVÁ, Lenka. *Daňové systémy v globálním světě*. Praha: ASPI, 2007, 271 s. ISBN 978-80-7357-320-1.
- [7] Taxes for Our Nation: Individual Income Tax Rates. *Singapore Government Agency Website* [online]. Singapore: Inland Revenue Authority of Singapore, 2022 [cit. 2022-04-28]. Dostupné z: <https://www.iras.gov.sg/taxes/individual-income-tax/basics-of-individual-income-tax/tax-residency-and-tax-rates/individual-income-tax-rates>
- [8] THE WORLD BANK DATA, 2022. Statistical Database [online]. Washington DC: World Bank Group, 2022 [cit. 2022-04-21]. Dostupné z: <https://www.worldbank.org/en/home>